

PRESENTACIÓ DEL NÚM. 1 DE LO VIOLÍ, REVISTA CULTURAL DEL PRIORAT

Falset, 11 d'octubre de 2006

La presentació de la revista Lo Violí és una fita important que el Centre d'Estudis del Priorat aconsegueix avui, de la qual n'hem d'estar contents. El fet que un grup de persones de diferent procedència i condició hagin decidit enfrontar-se amb una edició periòdica suposa un enriquiment de la vida cultural del Priorat. No és un partir de zero, però sí que significa fer un pas important endavant. Abans d'entrar en la revista voldria fer unes reflexions sobre els centres d'estudis.

Hi ha un parell de definicions del que és un centre d'estudis que a mi personalment m'agraden molt. La primera és de Santi Ponce, que va ser també president de la CCEPC. Escrivia : «Els centres d'estudis són formats per persones que estimen la terra, que coneixen el territori, i que vetllen per la recuperació i divulgació del patrimoni del municipi o la comarca on viuen i actuen». Veiem en la definició tres conceptes: l'estimació a la terra, el coneixement del territori i la preocupació pel patrimoni que hem heretat. L'altra definició és de Josep Borrell i Figuera, que va ser director de l'Institut d'Estudis Ilerdencs. Deia: «Els centres d'estudis no són només uns àmbits on es troben la recerca i la investigació amateur i acadèmica sobre un territori, una localitat, sinó també, i molt especialment, un espai des d'on es dinamitza culturalment aquest territori, des d'on se n'estudia i se'n conserva, en molts casos, el seu patrimoni històric i on convergeixen idees, inquietuds i visions de futur sobre tots els àmbits del saber». Per tant, la dinamització cultural d'un territori i la trobada de gent amb inquietuds i propostes és fonamental en un centre d'estudis. No és que aquestes definicions s'haguessin ideat en un pla estratègic per programar el futur: són paraules escrites a partir de l'experiència i del coneixement dels centres d'estudis i em sembla que són gairebé normes de sentit comú que els centres d'estudis de bon principi es fan seves.

He sentit dir alguna vegada a dirigents d'importantes associacions culturals catalanes, centralitzades a Barcelona, que el seu ideal seria no haver d'existir perquè se suposa que s'hauria assolit una normalitat de país, una perfecció gairebé total en la forma d'exercir el seu govern. És a dir, creuen que les seves associacions fan accions de suplència. Per a mi aquest plantejament és fals, almenys en els propòsits d'un centre d'estudis. No dic que en un temps passat no s'hagin fet accions de suplència, però l'objectiu d'un centre d'estudis és aconseguir que, amb l'estimació a la terra d'on s'ha nascut o on es viu, amb el seu coneixement, amb l'interès per l'herència patrimonial que s'ha heretat, amb el neguit per compartir projectes i debatre idees a l'entorn de la cultura, nosaltres com a persones lliures i responsables contribuïm a fer possible una societat més culta, més civilitzada, més coneixedora de la realitat que ens envolta, del que succeeix i ha succeït al nostre entorn. I ho fem des de la nostra llibertat individual, que en associar-nos esdevé col·lectiva. No ho fem per substitució, ho fem per gust, per consciència i per estimació. Hi ha coses que mai podrà fer l'administració pública per més perfecta i més democràtica que sigui. Les societats més dinàmiques són les que s'organitzen de moltes maneres i per a molts conceptes. El que ha de fer l'administració és facilitar a la societat els recursos per organitzar-se, per garantir que l'exercici de la seva llibertat s'encamini cap a un enriquiment personal i col·lectiu i no cap al cultiu de la imbecilitat com a vegades sembla que se'ns aboca. Els centres d'estudis no pretenen substituir a les administracions, al contrari, volen establir-hi lligams de col·laboració i de compromís. Quan això es dona us garanteixo que els resultats són òptims, que els diners públics es rendibilitzen amb escreix.

Personalment, crec que una comarca sense un centre d'estudis comarcal coixeja una mica, culturalment parlant. Li falta aquest punt de trobada de la gent amb inquietuds, falta aquest pont per establir espais de coneixença entre persones que, sigui per la seva formació, sigui pels seus interessos i aptituds personals, tinguin interès en crear projectes a l'entorn de la cultura que mira cap el territori propi, la que intenta analitzar el seu passat per saber d'on venim, per saber el que som, la que procura tenir coneixement sobre tot el patrimoni que hi ha arran de terra, que pateix quan no es respecta i se n'alegra quan s'hi fan actuacions per preservar-lo. En un centre d'estudis, per moltes

idees que una persona hi pugui abocar, sempre es transformen, s'enriqueixen i es fan col·lectives. Un centre d'estudis comarcal crea xarxa entre persones de pobles diversos, estableix coneixences i jo diria també amistats fondes. El localisme tancat en un cercle murallat desapareix per trobar sempre un horitzó obert. Una de les més palpables realitats que hem aconseguit els centres d'estudis de parla catalana en els darrers quinze anys és crear vincles importants entre nosaltres, entre centres i persones, és tenir la convicció que el que fem avui al Priorat no és només una activitat local o comarcal, sinó que és una part d'un conjunt que sumat pesa molt. Penso que no som on encara podem arribar, però també tinc la convicció que anem avançant, consolidant i convencent cada vegada més. No voldria que caiguéssim en la vanitat, però sí que hauríem de tenir un punt de convicció més elevat que ens permetés comprendre i demostrar que el que fem i representem és important per al conjunt de la cultura catalana.

No sé si algun programa polític dels grups que es presenten a les eleccions catalanes es referirà concretament als centres d'estudis. Els que he vist no ho fan, ens inclouen dins d'un sac amb un nom més genèric. Segurament si això passés amb d'altres col·lectius muntarien una escandaleria. Nosaltres no ho farem, però anirem insistint des de la nostra convicció, des de la nostra solidesa, des de la nostra representativitat territorial, des de la nostra independència i pluralitat. Deu ser cert que un país com el nostre necessita l'AVE. Ja ho sabem: tots ens diuen que és el paradigma del futur. Però la gent normal i corrent veu en la manca d'inversió de les línies de tren de rodalies o dels trens regionals un signe encara feiaent que no s'està en el bon camí. Una mica des dels centres d'estudis ens hem sentit així durant molts anys, veient com es destinaven molts diners a equipaments que ens deien que eren, i segurament ho són, crucials pel país, mentre que la cultura local i comarcal s'enduia les engrunes del pastís. No seríem justos si no reconeguéssim que en els darrers anys, i no em refereixo només a aquesta legislatura que s'acaba, els centres d'estudis hem aconseguit importants avenços, com ara la creació de l'Institut Ramón Muntaner, amb seu ben a prop d'aquí, a Móra la Nova. L'IRM te la missió de donar suport, de promoure, de coordinar i de dinamitzar projectes i activitats pròpies dels centres d'estudis. Per exemple, donant suport a l'edició de la revista que avui presentem. Però el camí és llarg i hi ha molts reptes que ens encoratgen i ens estimulen per seguir avançant en la construcció d'un projecte cultural que tingui com a referent tot el territori.

Un centre d'estudis sense lletra impresa també coixeja. De fet, normalment això és dóna només en una fase inicial. Després, les publicacions van sumant, van deixant gruix, pòsit que s'acumula i es transmet per no perdre's mai més. Per això, l'acte d'avui de presentació de Lo Violí, revista cultural del Priorat, significa elevar a la normalitat el Centre d'Estudis del Priorat. El seu palès i manifest dinamisme assoleix avui una fita important, un compromís de ser presents periòdicament a les mans de qui vulgui tenir el gust i el plaer de consumir un producte ben elaborat, amb un contingut que per ser amè no perd ni gota d'interès.

El Centre d'Estudis del Priorat ha optat per editar una revista de divulgació en la qual hi trobareu un seguit d'articles emmarcats en unes seccions que de ben segur s'aniran repetint en els propers números. L'editorial que en aquest primer número aixeca acta de la naixença hem d'entendre que serà on es palparà i s'analitzarà el batec cultural del Priorat. Segueix la revista amb una secció anomenada Costums i tradicions. És en bona part l'espai de la memòria. També ho pot ser de la recerca documental en el camp de l'etnologia. L'exercici de la memòria posada en lletra d'impremta és important. Es tracta de conservar per sempre una petita però significativa part del que en la desaparició de les persones es perd per sempre. En aquest primer número, Jaume Sabaté i Alentorn, del Lloar, parla de tres temes: dels pastors i el pasturatge, de la vida a les casetes del camp i de les sínies. L'edat li permet allunyar-se en els records cinquanta anys enrere, contemplar una societat que gairebé no reconeixem, en unes formes de vida i de treball que han desaparegut. Jaume Sabaté ho detalla amb una prosa planera i amena, de bon llegir. Si per als que per edat podem recordar alguna cosa semblant ens pot semblar d'interès, també ho hauria de ser per a les generacions més joves, fins i tot per treballar-ho a l'escola, per saber que el procés per arribar on som no ha estat fàcil, per tenir

un profund respecte als que ens han precedit. Voldria llegir-ne un fragment, per mostrar-vos la prosa que s'hi gasta. Parla de la vida a les casetes del camp a l'estiu: «S'hi esmorzava al matí, s'hi feien les deu hores, i també a diari el tupí o la cassoleta, on no hi mancaven mai uns grans d'all, una fulla de julivert i unes escalunyes; de tots aquests ingredients solia haver-n'hi pel voltant de la caseta. La migdiada es feia llarga, perquè el dia era llarg també, i s'aprofitaven les hores més fresques per a treballar; el sopar guisat a la fresca suau de la vesprada era deliciós i, com que no tenien llum, prompte s'ajeien a sobre d'un garbes d'herba o d'una sàrria, i no els treia pas la son el vol dels cuïcs i mosquits, que a la nit els solien assetjar. La pell d'aquells homes era dura i espessa i amb prou feines els mosquits podien clavar-hi les punxes».

Un altre dels espais tracta de la gastronomia. Eva Vernet es refereix al llibre de Minerva Pi sobre la cuina tradicional del Priorat, publicat fa dotze anys, del qual n'està prevista fer-ne una reedició. N'extreu dues receptes de truita amb suc: la d'espinaacs d'Ulldemolins i la de fesols de Falset.

El periodista i bon amic Xavier Garcia, enamorat de les terres del sud del Principat, enceta l'espai "Visitants del Priorat". Em sembla molt encertada la proposta de donar veu a gent de fora la comarca, visions de la vostra terra vingudes de fora. Xavier Garcia parla de la seva primera estada al Priorat, l'any 1956, als Guiamets. Jo, que també sóc de poble vitivinícola com els vostres i d'edat similar a la del Xavier, m'ha revingut la memòria de coses tan usuals, tan vistes i viscudes, com les cases sempre obertes, el *patrip-patrap* dels matxos i les mules, l'acollida dels forasters, amb les pastes i el vi dolç o el vi ranci, i els dolços berenars de la nostra infantesa. Xavier Garcia no es queda en els primers records, sinó que avança en les coneixences que hi ha anat establint al llarg dels anys. I fa com sovint sol fer, anomena noms de persones que ha conegut a diferents pobles del Priorat amb la clara intenció de posar-los en valor.

A les pàgines centrals de la revista s'ha apostat per l'entrevista. La proposta té l'interès d'apropar-se a un personatge amb la frescor de la conversa. La del primer número és la que guanya la portada i aposta per Lluís Llach. Segurament molts prioratins i més els de Porrera teniu informació abundant sobre el que per la nostra generació era el cantant de Verges. Mai aleshores hauríem imaginat que podria arribar ser també el de Porrera. Llach desgrana les raons i la percepció que li ha donat la seva instal·lació a Porrera i l'experiència en la seva incursió en el món del vi, a partir de quan va tornar a posar en marxa les terres de la seva mare.

Trobareu també una pàgina de literatura, omplerta en aquest número amb una poesia d'Agustí Masip i Vidal, guanyadora d'un concurs literari celebrat a Falset. Jo recomanaria que treballéssiu aquesta plana, que incitéssiu a produir textos, sigui en prosa o en poesia sobre el vostre territori. No pas per repetir de mil maneres que aquesta és la millor terra del món, ni per lloar flors i ocellets, sinó per descriure, per interpretar els paisatges, la vida que s'hi dona, per establir íntimes relacions entre l'autor i el món proper. Desconec si sou un territori agraciat en aquest sentit, si us hi han posat els ulls literats de cert ofici, si la producció pròpia ha estat d'un cert nivell. Penso, però, que teniu una terra agraciada en el paisatge que permet treballar-la literàriament.

El següent espai està destinat al patrimoni i en aquests cas tracta dels molins hidràulics al Priorat amb un article de Jordi Blay, professor de la Universitat Rovira i Virgili. En aquest espai s'aconsegueix un dels objectius dels centres d'estudis, que és posar en valor elements arquitectònics que han jugat un paper important en l'economia de les generacions que ens han precedit. En aquest cas, també us llegiré un fragment de la conclusió: «Els molins han tingut i tenen, de fet, una importància cultural innegable. Van tenir un pes molt fort en la societat tradicional, que es reflecteix en la seva presència en múltiples qüestions de la vida quotidiana: l'aigua i els seus conflictes, la producció de farina, bàsica com a element alimentari, els múltiples usos que han tingut, el paper de control social i econòmic local que havien exercit els propietaris, els treballs propis i els induïts, els casals dels molins com a elements arquitectònics característics, el llenguatge lligat als molins... Val la pena, doncs, recuperar-ne la memòria i si és possible les restes o almenys l'entorn, no només pel

seu interès arquitectònic, que de vegades és ben petit, sinó pel reflex de tots aquests elements. I no oblidem que el molí va ser, durant molt de temps, el giny tècnicament més complex de tots, l'expressió màxima de la tecnologia preindustrial».

Una altra pàgina que no hi podria faltar és la d'història, que tracta en aquest número de la participació de la vila de Falset en el finançament de les obres de construcció de la nova església parroquial de Santa Maria. Està escrita per Manuel M. Fuentes i Gasó, fill de Bellmunt i que a hores d'ara és canonge arxiver de Tarragona. Amb el Manel hi he treballat una bona amistat durant el temps que ha regentat la parròquia de Santes Creus, població veïna de la meua. És de fet un col·laborador gairebé fix de la miscel·lània anual que coordino al Centre d'Estudis del Gaià. Per tant, conec bé la seva rigorositat i el seu bon fer com a historiador. En aquest article parla de les formes de finançament de les esglésies que especialment durant la segona meitat del segle XVIII van construir-se a partir de la bonança de l'economia de la vinya. Fuentes exposa la solució teòrica que hi van trobar molts pobles. Diu: «Ara es tractava solament de clarificar d'on havien de sortir els recursos necessaris per a fer realitat aquests desigs. Moltes poblacions van pensar que havien trobat la solució. Es tractava d'una mesura aparentment evident i justa: que tots aquells que participaven de la percepció dels delmes contribuïssin al finançament de les construccions o reedificacions d'esglésies i a l'adquisició d'ornaments i vasos sagrats. La posició dels perceptors de delmes no es va pas limitar a donar una resposta negativa, sinó que van recórrer allò que consideraven un abús davant la Reial Audiència del Principat de Catalunya».

Però la solució practica va haver de venir de la mà de cada població amb contribucions, almoines o recursos propis. Les disposicions que es dictaren davant les pretensions de molts pobles de trobar finançament, que treien uns beneficis molt importants amb els delmes imposats a la producció agrària, anaven en la línia de resoldre que les costums i la consuetud havien estat sempre unes altres. Fuentes no es queda amb la resolució i ens remet als canvis que es produïren anys després. Us llegeixo també les conclusions. «Durant els segles XV-XVIII els arquebisbes de Tarragona, o els seus representants, quan feien la visita pastoral als pobles de l'arquebisbat comminaven els representants municipals, primer els jurats i posteriorment els regidors, a contribuir en reparacions i noves construccions de temples i en les adquisicions de paraments litúrgics. Els manaments episcopals anaven sempre acompanyats de penes espirituals —excomunionis major o menors— o pecuniàries —multes o embargament dels béns municipals o personals—. L'arquebisbe arribava a la següent conclusió: Si la pràctica era aquesta i fins aleshores havia funcionat, per què calia canviar-la? De fet, la secular solució s'esmicolària uns anys després. La irrupció dels règims liberals durant el segle XIX la faria del tot inviable».

Finalment la revista clou amb una secció dedicada a ser el racó de les entitats, que en aquest primer número fa un seguiment de les activitats que ha realitzat el centre d'estudis des de la seva constitució l'any 2003.

Per acabar vull dir que Lo Violí és una revista que en aquest primer número sap plantejar amb perfecta harmonia l'amenitat i el rigor i que la estructuració de les seccions promet una continuïtat tant o més atractiva. Per la meua part vull felicitar al Centre d'Estudis del Priorat pel bon producte que ha tret al mercat, que segur que tindrà molts anys de vida i servirà per esperonar altres activitats. A la gent que esteu a la sala només puc recomanar-vos que us feu socis, que la llegiu i que la recomaneu. Per 10 euros anual, és gairebé un regal.

Moltes gràcies i felicitats!

JOSEP SANTESMASES

President de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana